

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ДУДКІНА ОЛЕНА ПАВЛІВНА

УДК 338.98

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН
(МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ)**

Спеціальність 08.10.01 – Розміщення продуктивних
сил і регіональна економіка



АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 1999

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства
Міністерства освіти України.

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор **Мельник Алла Федорівна**,
Тернопільська академія народного господарства,
завідувач кафедри.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор **Євдокименко Валерій Кирилович**,
Чернівецький державний університет
ім. Ю.Федьковича,
завідувач кафедри,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Кравців Василь Степанович,
Інститут регіональних досліджень НАН України,
завідувач відділу.

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН
України, відділ досліджень проблем розвитку і
розміщення галузей соціальної сфери, м.Київ

Захист відбудеться "28" січня 2000 року о 14 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 по захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень
НАН України за адресою: 79026, м.Львів, вул.Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту регіональних
досліджень НАН України за адресою: 79026, м.Львів, вул.Козельницька, 4.

Автореферат розісланий "27" грудня 1999 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук



Жовтанецький В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Складні та неоднозначні трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, знаходять відображення і в соціально-економічному розвитку регіонів. Характерні для їх сучасного стану неухильне падіння обсягів суспільного виробництва, зростання як офіційного, так і прихованого безробіття, різке зниження рівня життя основної маси населення, яскраво виражена структурна незбалансованість його споживчого попиту, проблема поповнення місцевих бюджетів супроводжуються посиленням соціальної напруги, зростанням психоемоційного навантаження на населення, техногенного та антропогенного тиску на довкілля. Звідси актуальними постають пошуки нетрадиційних шляхів виходу із кризової ситуації, розробка оптимальних способів та засобів розв'язання соціально-економічних проблем. Одним із перспективних напрямів може стати прискорений розвиток рекреаційної індустрії як такої, що має відповідне природно-ресурсне, певне інфраструктурне, трудове ресурсне, організаційно-інформаційне забезпечення у ряді регіонів.

Рекреація як специфічна сфера економіки, що тісно пов'язана із суміжними та обслуговуючими її галузями, справляє безпосередній мультиплікуючий вплив на соціально-економічний розвиток регіону, забезпечує досягнення економічного, соціального та екологічного ефекту, виступає фактором оптимізації структури регіональних господарських комплексів. Високий рівень її локалізованості детермінує необхідність вивчення відповідних територіально-господарських форм організації рекреації в регіоні - рекреаційних зон різних ієрархічних рівнів. Необхідність вивчення регіональних особливостей функціонування рекреаційних зон з метою розробки адекватних сучасним економічним умовам механізмів регулювання їх розвитку, особливо в умовах регіоналізації управління економікою, і визначили вибір теми дослідження.

Рекреація, як відносно новий об'єкт міждисциплінарних досліджень, постійно знаходиться в центрі уваги економічної та економіко-географічної науки. Найбільш глибоко і системно проблеми розвитку рекреації розглядаються в економіко-географічному аспекті, який передбачає дослідження: поняття, структури, особливостей, територіальної локалізації рекреаційних ресурсів (Багров М.В., Веденін Ю.А., Гідбут О.В., Ігнатенко М.Г., Лобанов Ю.М., Преображенський В.С., Руденко В.П., Твердохлебов І.Т.); особливостей розвитку територіально-рекреаційних систем (комплексів) (Долішній М.І., Євдокименко В.К., Корецький Л.М., Смаль І.В., Недашківська Н.Ю., Нудельман М.С., Пістун М.Ф., Стеченко В.К., Шаблій О.І.); рекреаційної місткості та природно-рекреаційного потенціалу території (Долішній М.І., Ігнатенко М.Г., Руденко В.П., Крачило М.П., Генсірук С.А., Нижник М.С.,

Лобанов Ю.М., Преображенський В.С., Родічкін І.Д., Котлярів Є.А., Шаблій З.О., Шаблій О.І.).

Великий масив сучасної соціально-економічної літератури висвітлює: особливості рекреації як специфічного виду діяльності, зокрема, туризму (Азар В.І., Ананьєв М.А., Ісмаєв Д.К., Гезгала Я., Зачиняєв П.М., Квартальнов В.А., Немоляєва М.Е., Ходорков Л.Ф.) та санаторно-курортного обслуговування (Гела А.А., Гринів Л.С., Жук П.В., Трохимчук С.В.); проблеми забезпечення розвитку рекреації об'єктами соціальної інфраструктури (Євдокименко В.К., Садова У.Я., Жильцов Є.Н., Якобсон Л.І.).

Традиційно особливості надання рекреаційних послуг розглядаються, насамперед, в контексті комплексу платних послуг населенню (Агабаб'ян Є., Євдокимова І., Корягіна Т.І., Куценко В.І., Мельник А.Ф., Паціорковський В.В.). Аналіз літератури з обраної теми засвідчує увагу науковців до методології розробки і практики реалізації Державної та регіональної політики розвитку рекреації (Долішній М.І., Євдокименко В.К., Кравців В.С., Габрель М.М.). Проте дослідження рекреації як сфери ринкових відносин, особливостей організації та функціонування регіональних (локальних) рекреаційних зон як специфічних територіально-господарських утворень, розробка адекватного сучасним умовам організаційно-економічного механізму регулювання їх розвитку ще не знайшли достатнього наукового обґрунтування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з виконанням досліджень по держбюджетних темах, передбачених планом НДР Тернопільської академії народного господарства: "Організаційні та методологічні проблеми формування ринку регіону" (1991-1995 рр.), "Обґрунтування напрямків і розробка науково-обґрунтованих рекомендацій по вдосконаленню механізму державного регулювання і підтримки малого бізнесу у сфері послуг" (шифр ПДР-01-95Б, 1995-1996 рр.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження визначено теоретико-методичне обґрунтування і розробку напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку рекреаційних зон регіону з урахуванням його соціальних, економічних та екологічних особливостей в контексті здійснення регіональної політики держави. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення наступних завдань:

- визначення економічної суті та місця в структурі ринкового господарства рекреації, рекреаційних послуг та рекреаційних зон;
- обґрунтування методичних принципів та міждисциплінарних підходів до вивчення регіональних ринків рекреаційних послуг, рекреаційних зон та функціональних механізмів регулювання їх розвитку;
- визначення регіональних особливостей розвитку рекреаційної діяльності;

- проведення регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон та визначення ємності ринку рекреаційних послуг;
- обґрунтування моделі управління рекреаційними зонами регіону;
- розробка пропозицій щодо компонування та територіальної організації рекреаційних зон;
- обґрунтування методичних підходів до розробки регіональних програм розвитку рекреаційних зон;
- розробка рекомендацій щодо складання регіональних бізнес-планів розвитку рекреаційних зон, зокрема, приміських.

Об'єкт і предмет дослідження. Предметом дослідження є процеси формування та розвитку рекреаційних зон у регіоні, механізми їх регулювання в контексті здійснення регіональної політики держави. Об'єкт дослідження – рекреаційні зони регіонального та локального рівня Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей.

Методологія і методика дослідження ґрунтується на результатах фундаментальних та прикладних наукових розробок, що мають концептуальне значення для вирішення поставлених у дисертації завдань. Дослідження проводилось на основі врахування міждисциплінарних підходів (системного, геокомплексологічного, соціоекологічного, історико-логічного), а також забезпечення певних принципів вивчення рекреаційних зон та регіональних ринків рекреаційних послуг (принципу полікомпонентності, регіональної цілісності, ієрархічності, динамічності, соціальної пріоритетності, диференційованості, єдності аналізу і синтезу, просторово-часової єдності, екологічної спрямованості). Використовувався комплекс наступних методів: системного аналізу, економіко-математичного моделювання, багатofакторного прогнозування, експертних оцінок, регіонального маркетингу та регіонального аналізу, статистичного, програмно-цільового, картографічного методів. Інформаційною базою слугували матеріали управлінь статистики, відділів та управлінь обласних (районних) державних адміністрацій досліджуваних областей, матеріали періодичних видань, міжнародних науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

1. На основі комплексного аналізу економічної суті та властивостей рекреації, рекреаційних послуг та їх місця в економіці регіону поглиблено поняття "рекреаційна зона".
2. Обґрунтовано модель управління рекреаційними зонами регіону на основі поєднання методів державного, громадського та інституціонального регулювання рекреаційних процесів.
3. Виявлено специфіку розвитку рекреаційних зон та визначено їх місце в економічній структурі регіональних господарських комплексів.

4. Розроблено методичні засади регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон та визначення ємності ринку рекреаційних послуг.

5. Подальшого розвитку дістала теорія регіонального маркетингу щодо вивчення регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг.

6. Запропоновано організаційно-економічні механізми формування та функціонування приміських рекреаційних зон, визначено методичні підходи до розробки регіональних програм та бізнес-планів їх розвитку.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості практичного застосування регіональними органами управління та суб'єктами рекреаційного бізнесу розроблених: методики проведення регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон; методики розрахунку ємності регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг; рекомендацій щодо створення єдиного координаційного органу з регулювання розвитку рекреаційних зон; а також методичних підходів до формування регіональних програм і складання регіональних бізнес-планів розвитку приміських рекреаційних зон.

Результати дослідження знайшли застосування при підготовці техніко-економічного обґрунтування проекту Державної програми соціально-економічного розвитку Поділля, розробленої згідно постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 1995 року № 279. Запропонований в дисертації бізнес-план спеціальної приміської рекреаційної зони “Тайд-парк м.Тернополя” прийнятий для подальшої реалізації управлінням економіки Тернопільської міської Ради. Теоретичні та методичні положення дисертаційного дослідження використовуються в курсах лекцій для студентів усіх форм навчання ТАНГ з дисциплін “Аналіз економічного і соціального розвитку регіону”, “Державне регулювання економіки”, “Регіональний аналіз”, “Регіональна економіка” (Довідки про впровадження № 4632 від 12.11.1999р., № 126-02/762 від 22.11.1999р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача. Конкретний внесок здобувача у ці праці вказаний в авторефераті в переліку основних публікацій по темі дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження апробовані на наукових та методичних семінарах кафедри прогнозування та державного регулювання економіки ТАНГ, викладені на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: “Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах” (м.Чернівці, 1995), “Єврорегіон Буг: проблеми транскордонного співробітництва” (м.Луцьк-Київ, 1995), “Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту” (м.Трускавець, 1995), “Демографічна ситуація в

Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI століття” (м.Чернівці-Київ, 1996), “Ринкові реформи в Україні: аспект статистики і аналізу господарсько-фінансової діяльності” (м.Чернівці, 1996), “Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний до ринку період” (м.Тернопіль, 1996), “Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (м.Чернівці, 1997), “Проблеми трансформації в гуманітарній, соціально-економічній та науково-освітній сфері” (м.Тернопіль, 1997).

Публікації: Основні положення дисертації опубліковані в 21 друкованій праці загальним обсягом 6,5 д.а.. Особисто автору належить 6,0 д.а.

Структура роботи. Логіка і структура роботи визначена метою та основними завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (162 позиції), 8 додатків. Робота загальним обсягом 162 сторінки основного тексту містить 7 таблиць, 16 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. Теоретико-методичні основи регулювання розвитку рекреаційних зон. Дослідження регіональних особливостей розвитку рекреаційних зон, розробка адекватних сучасним умовам організаційно-економічних механізмів регулювання їх розвитку будуються на вивченні феномена обраного об'єкта дослідження у трьох аспектах:

- сутнісному (аналіз основних дефініцій рекреації, рекреаційної діяльності, рекреаційної послуги та рекреаційної зони);

- системно-функціональному (дослідження структури, взаємозв'язків складових елементів, впливу комплексу факторів на розвиток та цілісність системи – регіональної рекреаційної зони);

- організаційно-управлінському (розгляд основних принципів та методичних підходів до побудови організаційних структур; обґрунтування складу функціональних механізмів регулювання розвитку рекреаційних зон, а також регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг).

Співставлення наукових підходів до висвітлення суті рекреації, рекреаційної діяльності, функцій рекреації дозволяє стверджувати, що просторовою формою організації рекреаційної діяльності виступають рекреаційні зони різних функціональних типів та ієрархічних рівнів. Останні розглядаються як територіально-господарські утворення, що характеризуються тріадою взаємопов'язаних елементів: території (рекреаційних ресурсів природного та антропогенного походження); рекреантів, в т.ч. із виділенням місцевого населення (носіїв попиту на рекреаційні послуги); суб'єктів рекреаційного підприємництва та комплексу рекреаційної, виробничої та соціальної інфраструктури (виразників пропозиції рекреаційних послуг).

Рекреаційна зона трактується як територіальна основа функціонування регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг. Опіраючись на проаналізовані у дослідженні властивості рекреаційних послуг, визначено специфіку ринку рекреаційних послуг, кон'юнктура якого детермінується співвідношенням споживчого попиту населення (в першу чергу, платоспроможного) на рекреаційні послуги і рекреаційної пропозиції.

Дослідження особливостей ринку рекреаційних послуг приводить до висновку, що ринкова система організації економічної діяльності у цій сфері не є бездоганною і має ряд суперечливих аспектів. Серед них: обмеженість (недосконалість) конкуренції, яка часто пов'язана з унікальним для споживача характером певних видів рекреаційних послуг; належність рекреаційних послуг до категорії "суспільних благ" ("колективних товарів"); віднесення їх до "виробництва із позитивними та негативними зовнішніми ефектами"; існування певних ринків рекреаційних послуг, де ринкове саморегулювання (в основному на соціально значущі види послуг) не спрацьовує. Усунення вказаних протиріч та недоліків механізму функціонування ринку рекреаційних послуг вимагає втручання держави за умови паралельного застосування і комбінування елементів регулюючого впливу громадських та інституціональних структур, а також саморегулювання суб'єктів рекреаційного підприємництва. Означена форма регулювання проявляє себе через специфічний організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційної сфери.

На основі застосування загальнометодологічних підходів у роботі розглянуто методичні засади дослідження розвитку рекреаційних зон та механізмів їх регулювання. Зокрема, визначено регіональний маркетинг у сфері рекреації як систему дослідження, освоєння і формування регіонального (локального) ринку рекреаційних послуг, орієнтовану на пріоритет споживача; запропоновано комплекс маркетингових досліджень у рекреаційній сфері: маркетинг послуг, організацій, визначних місць, окремих осіб, ідей.

Процес регулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні ґрунтується на необхідності отримання та аналізу достовірної інформації про стан, можливості та перспективи розвитку рекреаційної діяльності у регіоні, тому в умовах переходу від дивізіонального до функціонального типу управління вагомим значення набуває регіональний аналіз. Останній автором визначено як сукупність способів і прийомів дослідження системи показників діяльності окремих рекреаційних об'єктів, а також їх специфічних територіально-господарських формувань, що є основою економічного обґрунтування рішень щодо регулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні. У дисертації окреслено основні завдання регіонального аналізу рекреаційної сфери території та згруповано їх відповідно до функціональних аспектів: управлінського, соціально-економічного, економіко-географічного, ринкознавчого.

Розділ 2. Оцінка стану та проблеми розвитку рекреаційних зон у регіоні. Аналіз сучасного стану рекреаційної діяльності у досліджуваному регіоні, на основі врахування обґрунтованої автором системи макроекономічних та регіональних факторів, дозволив визначити певні регіональні особливості її розвитку:

- щодо ринку рекреаційних послуг: зростання структурної незбалансованості ринку послуг у регіоні, зниження частки рекреаційних послуг у структурі платних послуг внаслідок загального зубожіння населення і переміщення витрат на послуги, плата за які має обов'язковий характер; різке зменшення споживання рекреаційних послуг сільським населенням; скорочення витрат населення на рекреаційні послуги у загальних витратах і заощадженнях;

- щодо формування і функціонування рекреаційних зон у досліджуваному регіоні: зниження фактичного рівня забезпеченості населення регіону об'єктами рекреаційної інфраструктури порівняно із нормативним; хронічне незавантаження об'єктів рекреаційної інфраструктури і значна зношеність основних фондів цих підприємств; продовження експлуатації і використання традиційних рекреаційних зон і незначне освоєння перспективних зон та нетрадиційних видів рекреаційної діяльності; залучення відомчих рекреаційних підприємств та об'єктів соціальної інфраструктури, що знаходяться у комунальній власності, до створення локальних рекреаційних зон;

- щодо організації рекреаційного підприємництва у регіоні: поглиблення процесів зміни форм власності на користь колективних і приватних; розвиток нових форм господарювання та управління рекреаційною діяльністю.

Вивчення сучасної практики здійснення аналізу рекреаційної діяльності у регіоні дозволило автору характеризувати його за суттю не як регіональний, а як галузевий, з огляду на ряд причин: різногалузевої та різновідомчої приналежності об'єктів рекреаційної сфери; багатосуб'єктності здійснення аналізу регіональної рекреаційної діяльності; недосконалості системи збору інформації та орієнтації її на галузевих споживачів; відсутності організаційної єдності в процесі проведення регіонального аналізу; відсутності факторного аналізу "сліду" реалізації управлінських рішень стосовно розвитку рекреаційного бізнесу, оптимізації територіального розміщення, компоновання і комбінування рекреаційних зон; неврахування комплексуючого підходу у процесі проведення регіонального аналізу.

У дослідженні запропоновано наступні напрями проведення регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон: аналіз і оцінка природно-рекреаційного потенціалу зони; дослідження рекреаційних потреб і рекреаційного попиту; вивчення рекреаційної міграції та сезонності надання рекреаційних послуг; аналіз стану рекреаційної інфраструктури; аналіз виробничо- та соціально-

інфраструктурної забезпеченості зони; аналіз трудових ресурсів зони; аналіз фінансової (інвестиційної) ємності зони; дослідження стану та тенденцій ринкових перетворень у рекреаційній сфері; аналіз кон'юнктури ринку рекреаційних послуг у регіоні; визначення місця рекреаційної зони в економіці регіону; аналіз ефективності рекреаційної діяльності. У результаті дослідження розроблено відповідну систему показників, що характеризують кожен із вказаних напрямів регіонального аналізу та методика їх розрахунку.

Результати аналітичних досліджень у дисертації розглядаються як основа побудови концепції розвитку рекреаційних зон регіону, яка б містила в собі постановку пріоритетних цілей рекреаційної діяльності, основних напрямів здійснення рекреаційної діяльності та оптимального розміщення рекреаційних об'єктів (їх комбінування і компонування). Розробка означеної концепції об'єктивно опирається на оцінку ємності регіонального (локального) ринку рекреаційних послуг, яка визначається автором як певна кількість (вартість) послуг, що може поглинути ринок за певних умов у визначений проміжок часу. На основі співставлення уже існуючих методик автором запропоновано власну методику розрахунку ємності регіонального (локального) ринку рекреаційних послуг, в основі якої – врахування: сезонності (циклічності) попиту на окремі види рекреаційних послуг; територіальної локалізації рекреаційної діяльності; варіативності та комбінаторності рекреаційних послуг, що надаються в певній рекреаційній зоні; еластичності попиту на різні види рекреаційних послуг. Вплив вищезазначених особливостей локального ринку рекреаційних послуг на величину його ємності доцільно розраховувати через систему відповідних коефіцієнтів.

Пропонована методика розрахунку ємності ринку рекреаційних послуг ґрунтується на побудові мультиплікативно-аддитивної моделі з використанням нормативних і експертних показників:

$$E_p = [\sum (Ч_{ij} \times K_j) + A + C_o] \times K_{еласт} \times K_{сез} \times K_{лок} \times K_{див},$$

де E_p – ємність ринку рекреаційних послуг в рекреаційній зоні (регіоні); $Ч_{ij}$ – чисельність i -ї групи споживачів j -го виду рекреаційних послуг, чол.; K_j – норматив раціонального споживання j -го виду рекреаційних послуг i -ю групою споживачів (на підприємствах в організованій мережі); A – альтернативні форми задоволення рекреаційного попиту в зоні, чол.; C_o – ступінь задоволення рекреаційного попиту через самообслуговування, чол.; $K_{еласт}$ – коефіцієнт еластичності рекреаційного попиту від цін та доходів; $K_{сез}$ – коефіцієнт сезонності рекреаційного попиту, що виникає в рекреаційній зоні; $K_{лок}$ – коефіцієнт територіальної локалізації рекреаційних послуг; $K_{див}$ – коефіцієнт диверсифікації рекреаційних послуг у рекреаційній зоні.

Розрахована за даною формулою величина ємності ринку рекреаційних послуг обов'язково повинна кореспондуватись із визначеною попередньо

величиною рекреаційної ємності рекреаційної зони, яка б акумулювала в собі природоресурсні, екологічні, психофізіологічні, територіальні та інфраструктурні аспекти. Проведені за даною методикою розрахунки ємності ринку рекреаційних послуг на прикладі рекреаційних зон Тернопільської області, результати яких представлені у таблиці 1, і порівняння їх з рекреаційною ємністю означених зон засвідчили досить неоднозначну ситуацію на ринках рекреаційних послуг. Так, рекреаційна ємність Тернопільської, Монастириської, Зборівської, Лановецької, Козівської та Підволочиської зон є недостатньою для забезпечення ємності локальних ринків рекреаційних послуг (навіть за умови впорядкування ландшафтів). З огляду на це, для вказаних зон доцільною є розробка заходів щодо залучення потужностей сусідніх рекреаційних зон, розширення інфраструктурного забезпечення, доповнення рекреаційних послуг, що надаються в зонах, новими, нетрадиційними видами (наприклад, ділового, сільського туризму тощо).

У певних рекреаційних зонах регіону, зокрема, Тербовлянській, Кременецькій, Бережанській, Гусятинській, є можливість природно-ресурсного забезпечення ємності ринку рекреаційних послуг за рахунок упорядкування ландшафтів. Остання обставина дозволяє акцентувати увагу регіональних та місцевих органів влади на необхідності дотримання психофізіологічних, екологічних вимог, норм раціонального природокористування в процесі організації та регулювання розвитку рекреаційних зон.

Не повно використані природно-ресурсні можливості Буцацької, Заліщицької, Підгаєцької зон, адже їх рекреаційна ємність значно перевищує ємність ринку рекреаційних послуг. У даних рекреаційних зонах доцільним є проведення активної регіональної політики, спрямованої на стимулювання рекреаційної діяльності, залучення інвестицій у розвиток рекреації з метою максимального використання їх рекреаційного потенціалу.

Розділ 3. Удосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку рекреаційних зон регіону. Аналіз сучасної системи управлінських структур в Україні, які займаються регулюванням та організацією діяльності різних сфер рекреації, а також необхідність урахування зростаючої ролі регіоналізації управління соціально-економічними процесами, вирішення завдань адміністративної реформи вказали на доцільність створення єдиного координаційного органу регулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні на корпоративних засадах.

Зокрема, для Тернопільської області запропоновано наступну організаційну форму корпоративного управління рекреаційною діяльністю, а саме: Асоціацію рекреаційного розвитку регіону, як дворівневу, засновану на асоціативних принципах діяльності (Див. рис.1).

Перший рівень регулювання може бути представлений спеціально організованою регіональною комісією з питань координації рекреаційного

Таблиця 1.

Розрахунок ємності ринку рекреаційних послуг у рекреаційних зонах Тернопільської області

Рекреаційний район Рекреаційна зона	Показники попиту населення на рекреаційні послуги (Ч _п *K _п +A+Co), тис.чол.		Коефіцієнт еластичності попиту на рекреаційні послуги (Келаст)		Коефіцієнт сезонності попиту на рекреаційні послуги (Ксез)		Коефіцієнт територіальної локалізації рекреаційних послуг (Клок)	Коефіцієнт диверсифікації рекреаційних послуг (Кдив)	Ємність ринку рекреаційних послуг у зоні (Єр), тис.чол.			Рекреаційна ємність зон, тис.чол.			
	санатор.-курортні	турист.-екскурс.	санатор.-курортні	турист.-екскурс.	санатор.-курортні	турист.-екскурс.			санатор.-курортні	турист.-екскурс.	санатор.-курортні	турист.-екскурс.	сумарна	природних ландшафтів	за умови впорядкування ландшафтів
Чортківський															
1.Тернопільська	32,50	106,38	0,13	0,73	1,2	1,3	0,17	4	3,45	68,65	72,10	5,6	14,5		
2.Теребовлянська	8,04	26,31	0,13	0,73	1,4	1,1	0,12	5	0,87	17,74	18,62	16,3	43,4		
3.Чортківська	9,06	29,66	0,13	0,73	1,1	1,2	0,23	4	1,19	21,92	23,10	23,7	60,7		
Кременецький															
4.Кременецька	8,30	27,32	0,13	0,73	1,2	1,3	0,21	5	1,35	47,75	46,10	10,9	53,6		
5.Шумська	4,04	12,24	0,13	0,73	1,1	1,2	0,10	4	0,23	4,29	4,52	5,7	14,5		
Бережансько-Бучацький															
6.Бережанська	5,08	16,63	0,13	0,73	1,2	1,3	0,19	4	0,61	11,99	12,6	12,3	30,6		
7.Підгаецька	2,64	8,64	0,13	0,73	1,2	1,2	0,22	3	0,27	4,99	5,27	14,5	36,2		
8.Бучацька	7,39	24,19	0,13	0,73	1,2	1,1	0,15	4	0,69	11,65	12,34	14,0	35,0		
9.Монастирська	3,95	12,92	0,13	0,73	1,1	1,3	0,16	4	0,36	7,85	8,21	2,5	6,0		
Гусятинський															
10.Гусятинська	7,50	24,50	0,13	0,73	1,4	1,3	0,15	4	0,82	15,02	15,84	12,2	22,2		
Пріdnістровський															
11.Залищицька	6,03	19,76	0,13	0,73	1,3	1,4	0,25	5	1,92	25,24	27,16	37,6	99,8		
12.Борщівська	8,45	27,68	0,13	0,73	1,1	1,1	0,19	4	0,92	16,89	17,81	10,0	26,7		
Відокремлені зони															
13.Зборівська	5,23	17,13	0,13	0,73	1,05	1,1	0,09	4	0,26	4,95	5,21	1,0	3,0		
14.Збарзька	6,71	21,96	0,13	0,73	1,09	1,1	0,15	4	0,57	10,58	11,15	6,1	15,6		
15.Ланівецька	3,69	12,09	0,13	0,73	1,05	1,05	0,08	3	0,12	2,22	2,34	0,3	0,3		
16.Козівська	4,60	15,08	0,13	0,73	1,03	1,05	0,10	3	0,18	3,47	3,65	0,9	2,3		
17.Підволочиська	5,20	17,02	0,13	0,73	1,02	1,03	0,10	3	0,21	3,84	4,05	0,8	2,1		

розвитку, яка б займалась узгодженням дій всіх управлінських структур.

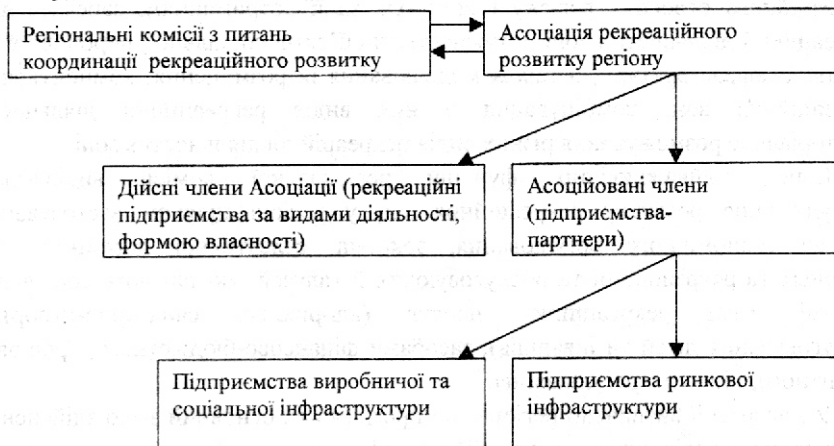


Рис. 1. Організаційна схема регулювання розвитку рекреаційних зон

Перший рівень регулювання може бути представлений спеціально організованою регіональною комісією з питань координації рекреаційного розвитку, яка б займалась узгодженням дій всіх управлінських структур місцевого рівня, у відання яких входять питання рекреаційної сфери. Формування запропонованої Асоціації на засадах представництва від місцевої регіональної комісії і підприємств рекреаційного бізнесу уможливило узгодження проблем регіонального та відомчого регулювання, з подальшим зміщенням акцентів у бік першого. Основне завдання регіональної комісії – розробка і впровадження адекватної місцевим умовам, ресурсам і потребам регіональної рекреаційної політики, яка б враховувала регіональні особливості розвитку рекреації. Окреслено систему основних функцій регіональної комісії з питань координації рекреаційного розвитку. Серед них: розробка регіональних (локальних) програм рекреаційного спрямування, а також ресурсне та організаційне забезпечення їх реалізації; проведення регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон; складання регіональних бізнес-планів щодо організації рекреаційних зон у регіоні; координація діяльності суб'єктів рекреаційного та обслуговуючого його підприємництва з метою комплексного розвитку рекреаційних зон; прогнозування потреби в інвестиціях та координація інвестиційної діяльності в рекреаційній сфері регіону; участь у процесах роздержавлення і приватизації підприємств рекреаційної сфери, розташованих у зоні; використання механізмів регіональних (муніципальних) замовлень на соціально-значущі види рекреаційних послуг; визначення меж рекреаційних зон; обґрунтування складу центрів рекреаційного обслуговування різних рангів;

забезпечення екологічної та територіально-планувальної регламентації рекреаційного освоєння регіону і контроль за її дотриманням; забезпечення рекреаційної діяльності в зоні потужностями об'єктів соціальної, виробничої та ринкової інфраструктури, а також моделювання їх розміщення; компоновання рекреаційних зон, комбінування в них видів рекреаційної діяльності; територіальне розмежування різних видів рекреаційної діяльності в зоні.

Серед найважливіших функцій регіональної комісії виділяється стимулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні шляхом застосування методів економічного регулювання, зокрема, селективної підтримки тих підприємств рекреаційної та обслуговуючих її галузей, які надають соціально-значимі види рекреаційних послуг (наприклад, санаторно-курортне обслуговування дітей та інвалідів), засобами фінансово-бюджетного, грошово-кредитного, цінового регулювання.

У дисертації визначено регіональні програми як основний засіб здійснення регіональної політики в рекреаційній сфері, що забезпечує врахування регіональних особливостей розвитку рекреації, удосконалення внутрішніх пропорцій в рекреаційному комплексі регіону, досягнення відповідної ролі і місця рекреаційної сфери у загальній структурі господарства регіону, оптимізацію економіко-територіальної організації його рекреаційних зон.

Як показали дослідження, сьогодні актуалізуються питання розвитку приміських рекреаційних зон. Автором підкреслено, що формування приміських рекреаційних зон ґрунтується на дотриманні певних принципів: планувальної компактності, просторової системності, просторової доступності, інфраструктурної забезпеченості, врахування міграційної (в т.ч. рекреаційної) активності. У результаті дослідження визначено систему відповідних соціально-економічних, еколого-географічних, містобудівельних та інфраструктурних факторів, що визначають розвиток приміських рекреаційних зон, доведено доцільність розробки і реалізації регіональної цільової комплексної програми "Розвиток приміських рекреаційних зон". На основі врахування напрацьованих методологічних та методичних підходів до розробки державних та регіональних програм рекреаційного спрямування, автором запропоновано структуру регіональної програми "Розвиток приміських рекреаційних зон" (Див. рис.2.).

Реалізації концепції розвитку рекреації служить розробка відповідних бізнес-планів розвитку рекреаційних зон – своєрідних інформаційних документів, які використовуються і регіональними управлінськими структурами, і безпосередніми суб'єктами рекреаційного та обслуговуючого його підприємництва для прийняття адекватних управлінських рішень щодо розміщення і доцільності організації рекреаційного бізнесу, а також координації дій всіх учасників рекреаційного процесу в рекреаційній зоні. Ці документи

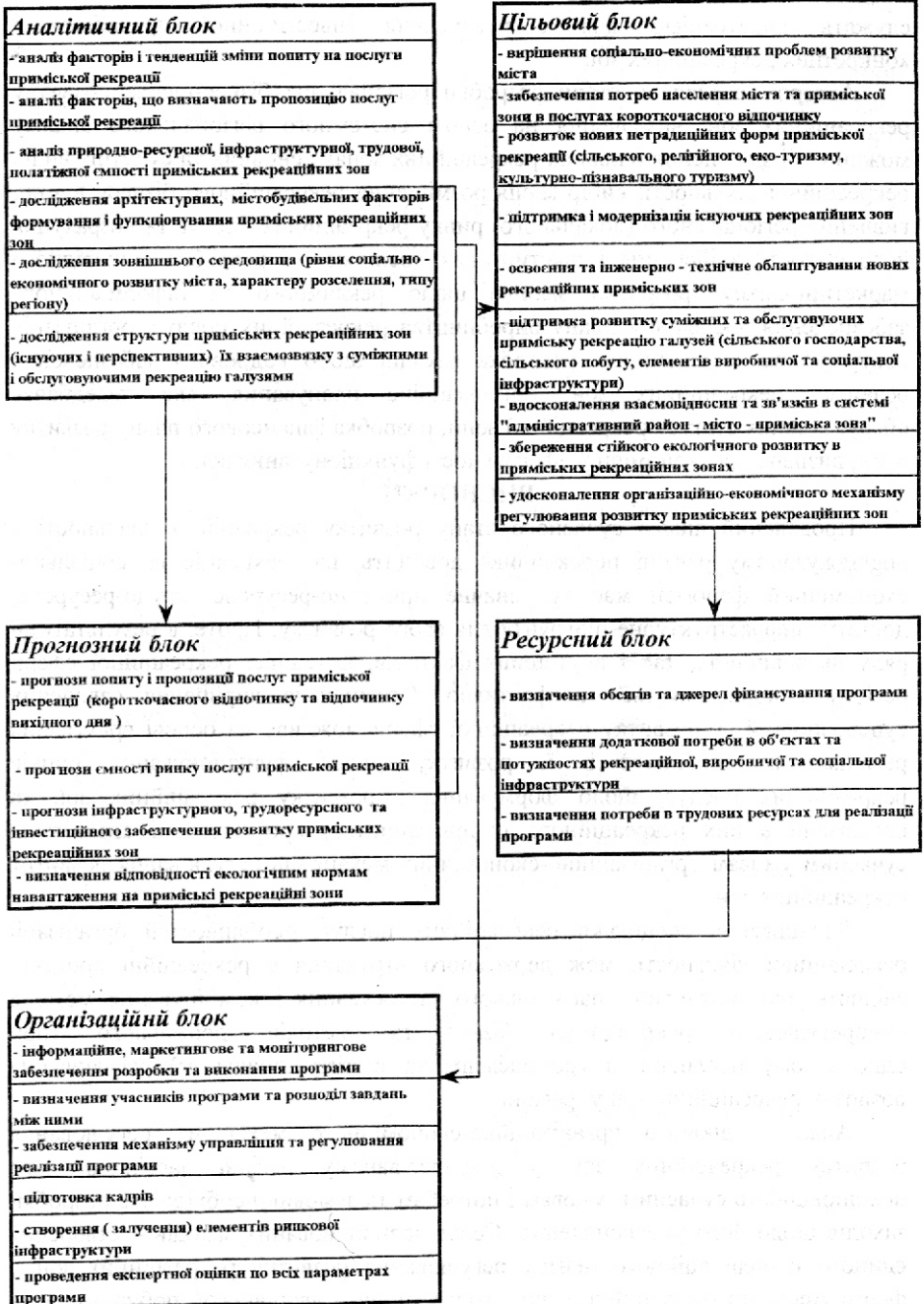


Рис 2. Структура регіональної програми "Розвиток приміських рекреаційних зон"

служать ілюстрацією для обґрунтування інвестиційної привабливості конкретних рекреаційних зон.

Автором окреслено етапи розробки регіональних бізнес-планів розвитку рекреаційних зон: визначення на основі системного регіонального аналізу можливості здійснення в певних рекреаційних зонах основних та супутніх видів рекреаційної діяльності; вибір місця розміщення рекреаційного бізнесу в зоні; вивчення регіонального (локального) ринку рекреаційних послуг та розрахунок його ємності; здійснення маркетингових досліджень і розробка відповідного маркетинг-плану; розробка заходів щодо рекламного та інформаційного забезпечення; складання плану виробництва рекреаційних послуг; організація контролю за їх наданням; розробка заходів щодо кадрового забезпечення розвитку рекреаційних зон; організаційне планування, яке передбачає обґрунтування статусу рекреаційної зони; розробка фінансового плану розвитку зони; визначення економічної ефективності функціонування зони.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз сучасного стану розвитку рекреаційної діяльності в досліджуваному регіоні переконливо доводить, що рекреація як соціально-економічний феномен має тут значне природно-ресурсне, трудо-ресурсне, достатнє інфраструктурне підґрунтя для свого розвитку. Проте, в результаті дії ряду як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, потенціал рекреаційної сфери регіону використовується неефективно. Оптимальне вирішення означених суперечностей у розвитку рекреаційної сфери можливе на основі врахування регіональних особливостей її розвитку (щодо функціонування ринків рекреаційних послуг, щодо формування і розвитку рекреаційних зон та організації в них рекреаційного підприємництва) при розробці адекватних сучасним умовам організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку рекреаційних зон.

Дослідження специфіки рекреаційних послуг, особливостей організації рекреаційної діяльності, меж державного втручання у рекреаційні процеси, свідчать про можливість паралельного застосування і комбінування методів саморегулювання рекреаційного бізнесу та методів державного (при одночасному поєднанні з громадським та інституціональним) регулювання розвитку рекреаційних зон у регіоні.

Аналіз діючого організаційно-економічного механізму регулювання розвитку рекреаційних зон у досліджуваному регіоні засвідчив його невідповідність сучасним умовам і потребам та зумовив необхідність розробки заходів щодо його удосконалення. Серед запропонованих заходів – створення єдиного координаційного центру регулювання розвитку рекреаційних зон у формі Асоціації рекреаційного розвитку регіону – дворівневої, побудованої на корпоративних засадах управління. Практичне втілення її завдань реалізується в

процесі здійснення основних функцій регіональною комісією з питань координації рекреаційного розвитку (як першого рівня Асоціації рекреаційного розвитку регіону), серед яких: розробка концепції і регіональної політики розвитку рекреаційної сфери; програмування регіонального рекреаційного розвитку; стратегічне планування; регіональне бізнес-планування; моніторинг рекреаційного розвитку.

Одним із найважливіших напрямів удосконалення механізмів регулювання розвитку рекреаційних зон визначено розробку і поглиблення їх методичного забезпечення, основні елементи якого можуть бути використані в практиці діяльності регіональних і місцевих управлінських структур. У даному контексті у дисертації запропоновано:

- удосконалення методики регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон регіону, застосування якої дозволить здійснювати економічне обґрунтування управлінських рішень щодо регулювання їх розвитку;
- обґрунтування методики визначення ємності ринку рекреаційних послуг у рекреаційній зоні, розрахунки якої доцільно використовувати в процесі розробки концепції регіональної рекреаційної політики;
- розробка елементів теорії регіонального маркетингу щодо вивчення регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг;
- розробка організаційно-економічних підходів до формування і функціонування приміських рекреаційних зон;
- поглиблення методичних підходів до формування регіональних програм у сфері приміської рекреації. Останні розглядаються як основний засіб реалізації регіональної політики в рекреаційній зоні, досягнення відповідної ролі і місця рекреаційного підприємництва в загальній структурі господарства регіону, оптимізації економіко-територіальної організації рекреаційних зон регіону;
- удосконалення методики складання регіонального бізнес-плану в сфері рекреації як спеціального інформаційного документу, котрий використовується і регіональними управлінськими структурами, і безпосередніми учасниками рекреаційного та обслуговуючого його підприємництва в рекреаційній зоні для прийняття адекватних управлінських рішень щодо розміщення і доцільності організації рекреаційного бізнесу в зоні, а також координації дій всіх учасників рекреаційних процесів.

Основні роботи, опубліковані за результатами досліджень

1. Дудкіна О.П. Природоресурсне забезпечення рекреаційної діяльності на теренах Галичини (особливості рекреаційного зонування) // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. — Тернопіль: Економічна думка. — 1998. — Вип.2. — С. 173-177.

2. Дудкіна О.П. До проблеми пошуків нової методики регіонального аналізу в рекреаційній сфері // Вісник Тернопільської академії народного господарства. — Тернопіль. — 1998. — Вип.3. — С. 117-122.

3. Дудкіна О.П. Ринок рекреаційних послуг: особливості функціонування та необхідність державного регулювання // Вісник Тернопільської академії народного господарства. — 1999. — Вип. 5. — С.180-183.

4. Дудкіна О.П., Дудкін П.Д. Деякі аспекти формування рекреаційного бізнесу у вільних економічних зонах // Вісник Тернопільського приладобудівного інституту ім.І.Пулюя. — Тернопіль. — 1996. — Вип. 1. — С. 173-177. (Автору належить 0,4 д.а.). Особистий внесок здобувача: розглянуто організаційно-економічний механізм регулювання рекреаційного бізнесу у вільних економічних зонах.

5. Дудкіна О.П., Дудкін П.Д. Деякі особливості бізнес-планування рекреаційної сфери // Вісник Тернопільського державного технічного університету ім.І.Пулюя. — Тернопіль. — 1998. — Т.3, ч.І. — С.122-126. (Автору належить 0,3 д.а.). Особистий внесок здобувача: розроблена методика складання регіонального бізнес-плану у сфері рекреації.

6. Дудкіна О.П. Рекреаційне підприємництво на теренах Галичини: пошуки перспективних форм організації //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. — 1998. —№2. — С. 142-146.

7. Дудкіна О.П. Деякі проблеми управління рекреаційною сферою в регіоні // Вісник Тернопільського державного технічного університету ім.І.Пулюя. — Тернопіль. — 1998. — Т.3, ч.4. — С.174-179.

8. Дудкіна О.П. Релігійне паломництво як перспективний вид туризму // Туристичні ресурси України.Туристичний щорічник. — Київ: Український інститут туризму, 1996. — С. 112-116.

Крім статей автором опубліковано 13 тез конференцій, серед них:

9. Дудкіна О.П. До проблеми регулювання рекреаційних зон в прикордонних регіонах // Єврорегіон Буг: Проблеми транскордонного співробітництва. — Київ-Луцьк: МОУ. — 1995. — С.109-110.

10. Мельник А.Ф., Дудкіна О.П. Організація і регулювання розвитку рекреаційних зон в умовах ринкових відносин // Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції “Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту”. — Трускавець. — 1995. — С.271-273 (автору належить 0,2 д.а.). Особистий внесок здобувача: визначено основні завдання органів державного управління щодо регулювання розвитку рекреаційних зон.

11. Дудкіна О.П. До питання організації рекреаційної діяльності у вільних економічних зонах // Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції “Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах”. — Ч.3. — Чернівці: Вид-во ЧДУ,1995. — С.23-25.

12. Дудкіна О.П. Регіональні інвестиційні програми в сфері рекреації: деякі аспекти їх формування // Наукові доповіді міжнар. наук.-практ. конференції “Інвестиційна діяльність в Україні: Проблеми розвитку та регулювання”. — Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1997. — С.26-28.

Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01. – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів, 1999.

У дисертації проведено теоретичний аналіз економічної суті та місця рекреації, рекреаційних зон у складі ринкового господарства; здійснено теоретико-методичне обґрунтування об'єктивної необхідності та принципів регулювання розвитку рекреаційних зон. На основі визначення регіональних особливостей розвитку рекреації, розглянуто рекреаційні зони як територіальну основу функціонування регіональних (локальних) ринків рекреаційних послуг.

Розроблено методики проведення регіонального аналізу розвитку рекреаційних зон, визначення ємності регіонального ринку рекреаційних послуг. Запропоновано заходи щодо удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку рекреаційних зон регіону.

Ключові слова: рекреаційна зона, регіональний ринок рекреаційних послуг, організаційно-економічний механізм регулювання розвитку рекреаційних зон, регіональний аналіз, ємність ринку рекреаційних послуг, регіональна програма розвитку рекреації, регіональний бізнес-план.

Dudkina O.P. Regional peculiarities of recreating zones' development (methodical, organizational and economic bases). – The type-script.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences in the specialty – 08.10.01. – Location of productive forces and regional economy. – Institute of regional researches of NAS of Ukraine, Lviv, 1999.

The theoretical analysis of economic essence and the places of recreators, recreation zones as a part of market economy is carried out in the dissertation, and the theoretical and methodical grounds of objective necessity and the principles of regulation of recreating zones' development are given here. On the basis of determination of the regional peculiarities of development it was regarded the recreation zones as the territorial foundation of the function of the regional (local) markets of recreating services.

It was worked out the methodics off carrying out of regional analysis of recreation zones development, and determination of capacity of regional market of recreating services.

Measures on the perfection of organizational and economic mechanism of regulation zones of the region are proposed here.

Key words: recreating zone, regional market of recreating services, organizational and economic mechanism of regulation of development of recreating zones, regional analysis, capacity of recreating services, market, regional program of recreators' development, regional business-plan.

Дудкина Е.П. Региональные особенности развития рекреационных зон (методические и организационно-экономические основы). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01. – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Институт региональных исследований НАН Украины, Львов, 1999.

В диссертации проведён теоретический анализ экономической сущности, функций рекреации, рекреационной деятельности, их места в рыночном хозяйстве. Рекреация как специфическая сфера экономики региона, тесно связанная с сопутствующими и обслуживающими её отраслями, имеет непосредственное влияние на социально-экономическое развитие региона, на оптимизацию структуры региональных хозяйственных комплексов, обеспечивает достижение экономического, социального и экологического эффекта.

В диссертационном исследовании подчёркнуто, что изучение рекреации наиболее полно и обоснованно в форме специфической территориально-хозяйственной системы – рекреационной зоны. Последняя рассматривается как территориально-хозяйственное образование, характеризующееся триадой взаимосвязанных элементов: территории (рекреационных ресурсов природного и антропогенного происхождения); рекреантов, в т.ч. с вычленением местного населения (выразителей спроса на рекреационные услуги); субъектов рекреационного предпринимательства, а также комплекса рекреационной, производственной и социальной инфраструктуры (выразителей предложения рекреационных услуг).

Рекреационная зона трактуется как территориальная основа, специфический ограничивающий фактор функционирования региональных (локальных) рынков рекреационных услуг.

На основе проведённого в работе анализа свойств рекреационных услуг, специфики рынка рекреационных услуг обоснована необходимость государственного вмешательства в его функционирование при условии параллельного использования регулирующего влияния общественных и институциональных структур, а также саморегулирования субъектов рекреационного предпринимательства. Такая комплексная форма сочетания регулирующего влияния проявляется в форме адекватного организационно-экономического механизма регулирования развития рекреационных зон региона.

Проведённая в работе оценка состояния рекреационной деятельности в исследуемом регионе, на основе учёта влияния обоснованной автором системы макроэкономических и региональных факторов позволила вычленить определённые региональные особенности развития рекреационных зон:

относительно формирования и функционирования рекреационных зон, рынка рекреационных услуг, а также организации рекреационного предпринимательства в регионе.

Изучение действующего организационно-экономического механизма регулирования развития рекреационных зон в исследуемом регионе засвидетельствовало его несоответствие современным процессам регионализации управления экономикой, недостаточный учёт региональных особенностей развития рекреационных зон.

Среди разработанных в диссертации направлений усовершенствования организационно-экономического механизма предлагается:

- создание единого координационного центра развития рекреационных зон в форме Ассоциации рекреационного развития региона – двухуровневой, основанной на корпоративных принципах управления;

- совершенствование методических аспектов осуществления отдельных функциональных механизмов управления развитием рекреационных зон.

В диссертационном исследовании усовершенствована методика регионального анализа развития рекреационных зон, обоснованы основные задачи, направления и система показателей его проведения. Обоснована методика расчёта ёмкости регионального (локального) рынка рекреационных услуг. Дальнейшее развитие получила теория регионального маркетинга относительно изучения региональных (локальных) рынков рекреационных услуг.

В диссертации предложены методические подходы к формированию региональных программ в сфере рекреации, в т.ч. пригородной. Региональные программы рассматриваются в работе как основное средство реализации региональной политики в сфере рекреации, достижения соответствующих роли и места рекреации в экономической структуре хозяйства региона, оптимизации территориальной организации рекреационных зон региона.

Автором разработаны методические подходы к составлению регионального бизнес-плана в сфере рекреации – специального информационного документа, который используется и региональными органами власти, и непосредственными участниками рекреационного, а также обслуживающего его предпринимательства для принятия адекватных управленческих решений относительно размещения и целесообразности организации рекреационного бизнеса, а также координации действий всех участников рекреационных процессов в зоне.

Ключевые слова: рекреационная зона, региональный рынок рекреационных услуг, организационно-экономический механизм регулирования развития рекреационных зон, региональный анализ, ёмкость рынка рекреационных услуг, региональная программа развития рекреации, региональный бизнес-план.

*Підписано до друку 24.12.99р. Формат 60x84/16
Папір офсетний №1. Гарнітура Times. Друк на різнографі GR3770.
Умовн. друк. арк. 1.0. Зам.№2356. Наклад 100 прим.*

*Друк: ТОВ "Тернопіль Онлайн"
м. Тернопіль, вул.Валова, 5, тел. (0352) 25-56-34*